

הטילה למוטלת, כלאים בציצית, שיעור טלית

שיעורים לזכר אבא מרי א עמ' רלח

אכן התירוץ הוא כמו שביאר אבא מרי ז"ל. בדין תוספת הפוסלת נשנו שתי הלכות: א) הלכה אחת נאמרה בעצם החפצא של המצוה, שתוספת מפקיעה את שמה. למשל, אם הוסיף מין אחר על ד' מינים, חסרה עצמה של האגודה. כשם שאמרה תורה לקחת ד' מינים לעיכובא, ואם לקח ג' במקום ד' ליכא חפצא של מצוה כלל, כמו כן אם צירף מין אחר ולקח ה' במקום ד' נעדר החפץ ואין כאן אגודה של ד' מינים. ב) הלכה שניה נאמרה לא בעצמו של התפצא, כי תוספת מבטלת את כל שמו וחלותו, כי אם בקיום המצוה של הגברא, כי אין הגברא יוצא ידי חובתו אם הוסיף על המצוה ועובר על לאו דכל תוסיף. לאו זה בא לא רק לשם איסור גרידא אלא לשם הפקעת קיום הגברא, אם הוסיף על מה שנצטווה. ראייה לדבר, היה אבא מרי אומר, הוא דין

...

ובכן גם בענין הטיל למוטלת יש לחלק בין שני פסולי תוספת. אם נתכוון להוסיף על הראשונות, הטלית עצמה מופקעת מחלות שם חפצא של מצוה, כאילו היו בה רק ג' ציציות. התורה דורשת ד' ציציות למעט ג' וגם ה', ואילו הוא רצה להוסיף על מנין ד' ולעשות טלית בת ה' ציציות. ממילא, פרוחה לה חלות טלית מצוייצת וחסר עצם גוף המצוה. לכן אם חתך אח"כ את הראשונות, הטלית נשארה פסולה משום תעשה ולא מן העשוי, כאילו הטיל ציצית לטלית בת ג' כנפות והשלים אח"כ את הכנף הרביעית. ברם, אם נתכוין לבטל את הראשונות, אין התוספת חלה על החפצא, כי הלא מתכוון הוא לחתוך את הראשונות וחפץ רק בטלית בת ד' ציציות. נמצא, כי החפצא של המצוה בעינו עומד וישנה טלית מצוייצת. אמנם בשעה שמתעטף בה ישנה תוספת בפעולת המצוה, דעצם העובדה שלא חתך הראשונות קודם עטיפתו ונתעטף בטלית זו קובעת, שהוסיף בעטיפה, ולכן אינו יוצא ידי חובתו מפאת איסור כל תוסיף. ברם, החפץ נשאר בהכשרו ונקרא טלית בת ד' ציציות. לפיכך אם חתך הטלית כשרה משום שגם ההטלה היתה בהכשר אם אנו דנים עליה מפאת חלות שם החפצא, ורק בשם זה חל דין תעשה ולא מן העשוי. אם בשעה שהטיל את הציצית החפץ עמד בתוקף הכשרו לא בעינן עשייה אחרת אף אם טרם שחתך לא היה יכול לקיים בו מצות ציצית מחמת תוספת במעשה המצוה.

5

ראבי"ה חלק א - שאלות ותשובות סימן קעא - תשובת רבנו יואל

גם זה לשון מורי חמי. וגם על הסדר השני שבשלישית שתקע ד' שברים אין בכך כלום, דבשביל שהוסיף לא פסל, שהרי גבי ציצית עיקר מנינו ד' ציצית, ואם הוסיף חמשה לא פסל את הראשונות בכך, דאמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא הטיל לבעלת שלש והשלימה לארבעה פסולה משום תעשה ולא מן העשוי, מיתבי חסידים הראשונים כיון שארגו בה שלש היו מטילין לה תכלת, ולא אמרינן תעשה ולא מן העשוי, ומשני אימא כיון שפצעו בה שלש היו מטילין לה תכלת, כלומר כשהשלימו כל הבגד עד ג' אצבעות היו מטילין ביחד, הלכך ליכא למימר תעשה ולא מן העשוי, ומקשינן והא אמר ר' זירא הטיל למוטלת כשירה, כלומר הטיל ציצית חמישי לטלית שיש לו ד' ציצית כשירה, <לכשיסירנה>¹, וכגון טלית בת ה' כנפות ולא אמרינן תעשה ולא מן העשוי, ומשני אמר רבא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי, כלומר כיון שעבר בבל תוסיף בהאי חמישי שמטיל בה אינו מעשה לפסול <הראשונים>, הכי נמי האי שבר רביעי אינו מעשה לפסול את הראשונים. ועוד ילפינן מברכת כהנים, דאמר רחמנא שלש ברכות, ואם הוסיף רביעית לא פסל את הראשונות, דתניא מנין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר הואיל [וניתנה] לי רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה משלי כגון ה'

10

15

¹ נוסף על פי הציטוט מתשובת מהר"ם אך לא מופיע בכ"י הראבי"ה.

אלהי אבותיכם יוסיף עליכם תלמוד לומר לא תוסיפו + דברים א' י"א+, ומקשינן מינה למאן דאמר מצות אינו עובר עליהם אלא בזמנן והא הכא כיון דבריך עברה ליה זמניה וקתני דעבר, ומתריך כיון דאלו מיתרמי ליה ציבורא אחרינא הדר מברך להו כוליה יומא זמניה הוא, ומדמתריך הכי ולא תירץ שאני הכא דהפסיד הברכות וצריך לחזור ולברך, שמע מינה דלא הפסיד הברכות ואינו חוזר עליהם לעשותם, הכי נמי לא הפסיד הג' שברים בתוספת שבר רביעי

טור אורח חיים הלכות ציצית סימן י

היה לה ארבע ציציות בארבע כנפות ועשה לה עוד אחרות וחתך את הראשונות כשירה באחרונות: והרמב"ם ז"ל כתב הטיל ציצית על ציצית אם נתכוין לבטל הראשונות חותך הראשונות וכשירה ואם נתכוון להוסיף אף על פי שחתך אחת משתייהן פסולה וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק

בית יוסף אורח חיים סימן י

וזה לשון הרא"ש (ציצית סי' יט) הטיל למוטלת כשרה פירש רש"י שהיו לה ארבע ציציות והטיל לה ארבע [אחרים] כשרה בהני בתראי אי פסקינהו לקמאי ואף על גב דהנך לאו לצורך עבדינהו בשעת עשיה לישנא אחרינא הטיל למוטלת כשרה בהנך בתראי ואף על פי דכי עביד בתראי אכתי לא בטיל קמאי ואשתכח דהנך שלש לאו ציצית ניהו דהא לא צריך להו וכי הדר עביד לרביעי ובטול הנך קמאי לא קרינא בהו בהנך שלש ראשונות שבאחרונות תעשה ולא מן העשוי כדמפרש טעמא כיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה עכ"ל ... ונראה מדברי הרא"ש שהוא פוסק כרבא דאמר דכיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה ותימא דהא אתקיף ליה רב פפא ולא אהדר ליה מידי ושמא יש לומר דסבירא ליה להרא"ש דטעמא דרבא משום דכיון דאי הוה מכוין לאוסופי לא חשיב מעשה ומשום הכי הויה קציצת ציציות הראשונות מעשה כי לא מכוין לאוסופי אלא לבטולי נמי לא חשיב מעשה וזהו דוחק ויותר נראה לי דסבירא ליה להרא"ש דמכוין לאוסופי כולי עלמא לא פליגי דלא הוי מעשה וכשרה באחרונות ובמכוין לבטולי כולי עלמא לא פליגי דהוי מעשה והוי ליה מן העשוי כי פליגי במטיל סתם דרבא סבר לאוסופי מכוין ורב פפא סבר לבטולי מכוין והא דאתקיף ליה רב פפא לאו לאהדורי קושיא לדוכתא אתא כדפירש רש"י אלא לומר שהיה קשה בעיניו דברי רבא דאמר דסתמא לאוסופי מכוין דדלמא לבטולי מכוין ורבא לא חש לאהדורי ליה מידי כיון דמילתא דתלי בסברא הוא אבל מדברי רבינו שכתב וא"א ז"ל לא חילק נראה שלא היה מפרש דברי הרא"ש כך דא"כ הוה ליה למימר וא"א ז"ל כתב בהיפך דסתמו הוי כנתכוין להוסיף וכשר באחרונות ואם נתכוין לבטל פסול. ודברי רבינו שכתב וא"א ז"ל לא חילק הם סתומים דאפשר דלא חילק דקאמר היינו לומר דבכל גוונא מכשר ואפשר דהיינו לומר דבכל גוונא פוסל ומיהו מתוך מה שכתבתי יתבאר לך דהיינו לומר דבכל גוונא מכשר וזה לשונו ברמזים (קצור פסקי הרא"ש שם) טלית שיש לה ארבע ציציות והטיל בה ארבע אחרות כשרה בארבע האחרונים כשיסיר הראשונים עכ"ל וכן כתב רבינו ירוחם (שם ע"ג) הטיל למוטלת כשרה ופירש רש"י שהיו לו ארבע ציציות והטיל לה ארבע אחרים כשרה אחר שפסק הראשונים:

והיכא דפסקינהו לבתראי נראה דבכל גונא כשרה בקמאי דדוקא כי בעינן לאכשורי בבתראי הוא דמפלגינן בין נתכוין להוסיף לנתכוין לבטל משום דאיכא למימר בהו תעשה ולא מן העשוי אבל בקמאי שנעשו בהכשר כי נתכוין כשהטיל האחרונות להוסיף או לבטל מאי הוי ואפשר דאפילו לא פסקינהו לבתראי כשרה בקמאי וכן יש לדקדק מלשון רש"י שכתוב בספרים דידן הטיל למוטלת כשרה בהני בתראי ואף על גב דהדר פסקינהו לקמאי משמע דכי לא פסקינהו לקמאי יש להכשיר יותר ומיהו נראה דהיינו דוקא היכא דלא נתכוין להוסיף אבל אם נתכוין להוסיף פסולה כל היכא דקיימי תרוייהו אבל הרא"ש כתב בלשון רש"י על הטיל למוטלת כשרה דבהני בתראי כשרה אי פסקינהו לקמאי משמע דדוקא בפסקינהו לקמאי מכשר בבתראי אבל לא פסק לקמאי לא וכן נראה מדברי הרמזים ורבינו ירוחם שכתבתי:

והרמב"ם שכתב בפרק ראשון (הט"ו) הטיל ציצית על ציצית אם נתכוין לבטל את הראשונות וכו' אי אפשר לומר שמפרש כפירוש רש"י **דהא לפירוש רש"י כשנתכוין להוסיף כשרה וכשנתכוין לבטל פסולה ולהרמב"ם הוא איפכא** ונראה שהוא מפרש דהא דאמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי היינו לומר דהטלת ציציות בתראי כיון דקאי עלייהו בבל תוסיף שפיר חשיב מעשה ולא קרינן ביה מן העשוי ולא דמי להטיל לבעלת שלש דחשיב מן העשוי משום דלא עבר בה משום בל תוסיף **ולישנא בתמיה הוא כלומר השתא בבל תוסיף עבר בהטלת ציציות בתראי והיכי אפשר לומר דלא הוי מעשה ורב פפא פליג עליה** ואמר ממאי דהא דמכשירין בהטיל למוטלת במתכוין לאוסופי הוא דלמא איפכא הוא דכי מכוין לאוסופי כיון דעבר בבל תוסיף ליכא מעשה בכשרות ושתי הציציות פסולים ואין להם תקנה משום דכיון דנפסלו הראשונים כשהטיל השניים בכונת תוספת בטלה עשייתן הראשונה והוי כאילו נעשו בפיסול וכשחתך השניים הוו להו קמאי מן העשוי בפיסול וכל שכן אם חתך הראשונים שפסולים השניים שהרי תחלת עשייתן היתה בפיסול וכי מכשרין בהטיל למוטלת בנתכוין לבטל את הראשונות דוקא הוא דמכשרין דכיון דלא נתכוין להוסיף מעשה איכא כלומר מעשה העשוי בכשרות איכא בהטלת ציציות בתראי שמאחר שנתכוין לבטל הראשונות הוי מעשה חשוב כיון דיש בטלית זו ארבע כנפות הילכך לא דמי לבעלת שלש ולפי זה **רב פפא ג"כ בא לחלק בין הטיל לבעלת שלש להטיל למוטלת ונקטינן כותיה : ולענין הלכה נראה דאע"ג דהרא"ש מפרש כפירוש רש"י כיון דרש"י מפרש הוא ולא פסקן הוו להו הרמב"ם והרא"ש ז"ל חד לגבי חד והלכה כהרמב"ם ז"ל דמסתבר טעמיה דבנתכוין לאוסופי פסול ובנתכוין לבטולי כשר ועוד שדברי רב פפא מיפרשי שפיר טפי אליביה ממאי דמיפרשי אליביה דרש"י :**

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן י

(ד) ואין דבריו נראין דהא רבינו ירוחם והרא"ש שוין להכשר וכן משמע מדברי הטור שכן דעתו שהרי כתב בתחלה סתמא להכשיר וכתב והרמב"ם כתב כו' וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק משמע דהרא"ש סבירא ליה כמו שכתב בראשונה להכשיר א"כ הוי שלשה לגבי חד והם בתראי ג"כ ונקטינן כוותיהו ואף רש"י פירש כוותיהו ולכן אין לנטות מדבריהם :

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ציצית סימן י

הטיל ציצית על ציצית, אם נתכוין לבטל הראשונה, חותך הראשונה וכשרה. ואם נתכוין להוסיף, אף על פי שחתך אחת משתייהן, פסולה. (הגה: ויש מכשירים בכל ענין, וכן עיקר) (טור בשם הרא"ש ורבינו ירוחם נ"י ח"ג), וקודם שחתך הראשונות פסול בכל ענין (ב"י).

הלכות קטנות לרא"ש (מנחות) הלכות ציצית סימן א

הילכך נראה דכלאים בציצית שרי בטלית של איש בין לאיש בין לאשה בין ביום בין בלילה ואפ"ה חשיב מצות עשה שהזמן גרמא כיון דכסות לילה פטור. **ועוד דטלית של יום נמי אם נפסק בלילה שרי ולא מיחייב עד ביום** (ס"א עד היום). **נראה לי דהני תרי שינויי סתרי אהדדי דלשנויא קמא מתעטף בלילה כסות יום חייב לברך מדלא משכח דהוי מצות עשה שהזמן גרמא אלא משום דכסות לילה פטור משמע הא כסות יום חייב אף בלילה ולאידך שינויא משמע דכסות יום אין מברכין עליו בלילה מדקאמר שאם נפסק בלילה דלא מיחייב לתקנה עד היום.**

רמב"ם הלכות ציצית פרק ג הלכה א

כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה היא כסות שיש לה ארבע כנפים או יותר על ארבע, ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומר ולילך עמו, ותהיה הכסות של צמר או של פשתן בלבד. +/הקטן הראב"ד/ כסות שחייב אדם כו' עד וליכך כמו. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/

יפה אמר שלם בכל קטן משערין חלל בזה שיכול לילך לבדו צוק שהרי אמרו והגדול יולא בו עראי חלמא ללא בכל קטן משערין עכ"ל.

טור אורח חיים הלכות ציצית סימן טז

95

שיעור טלית להתחייב בציצית כל שקטן בן ט' שנים יכול לכסות בה ראשו ורובו וגדול אינו מתבייש לצאת בה באקראי לשוק אבל אם אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו אף על פי שגדול יוצא בה באקראי לשוק פטור:

כסף משנה הלכות ציצית פרק ג הלכה א

והטור כתב כל שקטן בן ט' שנים יכול לכסות בו ראשו ורובו. ונראה שאינו כדעת רבינו דהא פחות מבן ט' נמי מתהלך לבדו בשוק. ואפשר שהטור מפרש דה"ק רבינו קטן המתהלך בשוק עם טליתו ואינו צריך אחר לשומרו שלא יאבד הטלית וכדמשמע מדברי סמ"ג וסובר הטור שכל שהוא פחות מבן ט' צריך לשומרו שלא יאבד הטלית. ומתוך דברי רבינו שהשמיט גדול יוצא בו דרך עראי נלמוד שמה שאמרו בברייתא והגדול יוצא בה אינו תנאי לטלית להתחייב בציצית כי הכל תלוי באם קטן מתכסה בו ראשו ורובו דאז מיקרי כסות ואם לאו לא מיקרי כסות ומשום דקטן לאו בר חיובא הוא תלו הדבר בגדול ואמרו שהטעם שיתחייב הגדול בכסות כזה מפני שדרך הגדול לצאת בטלית כזה עראי והדר קתני סיפא שאם אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו אף על פי שלפעמים על צד הדחק גדול יוצא בה עראי לא מיקרי כסות ופטור:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ציצית סימן טז סעיף א

שיעור טלית שחייב בציצית, שיתכסה בה באורך וברוחב ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו. הגה: ואז חייב בציצית. ודוקא כשהגדול לובשו פעמים עראי ויוצא בו לשוק (ב"י בשם בן חביב ובשם מהרי"ח).

110

משנה ברורה סימן טז

(ד) לשוק - או לפתח ביתו ברחוב אבל אם הגדול מתבייש לצאת בו אפילו באקראי לשוק לא חשיב כסות אפילו אם לובשו בביתו ויש חולקין בזה וס"ל דלא בעינן רק אם יש בו כדי לכסות ראשו ורובו של קטן והסכימו האחרונים להחמיר שלא לברך על ט"ק אף שיש בו כדי ראשו ורובו ש"ק אם הגדול מתבייש לצאת בו באקראי לשוק דאף שהוא יוצא בטלה דעתו אצל כל אדם.

115

ובענין שיעור ראשו ורובו כתב בספר פרי הארץ בשם ספר ד"ח ששיעורו ג' ריבעי אמה באורך וחצי אמה ברוחב וכתב ע"ז המחצית השקל והארה"ח שאין סמך לזה מן הש"ס ובפרט במה שכתב חצי אמה ברוחב. ומנהג אנשי מעשה לדקדק שיהיה בו אמה מלפניו ואמה מלאחריו ונקב בית הצואר אין עולה למנין ובט"ק כזה יצא מן הספיקות ויכול לברך עליו ועכ"פ לא יפחות מג' ריבעי אמה באורך לכל צד דאל"ה יש בו חשש ברכה לבטלה כי כתבו האחרונים שמדדו ונמצא ששיעור ראשו ורובו של קטן הוא אמה וחצי ועיין בבה"ל. ומה שנהגין האשכנזים שלוקחין חתיכת בגד קטן אחד מלפניו ואחד מלאחריו ותופרין בהם רצועות ועושין בהם ציצית אין יוצאין בזה כלל חובת ציצית ומלבד שמבטלין מצות ציצית מברכין ברכה לבטלה בכל יום ועוברים על לא תשא גם אסור לצאת בו בשבת וכמבואר בסימן י" וי"ג ע"ש. ועכ"פ העושין כן לא יברכו עליהן אלא יברכו בבוקר על ט"ג ובזה ילכו כל היום כיון שמכונים עכ"פ בזה שלא לבטל מצות ציצית כל היום אבל כל ירא שמים לא יסמוך ע"ז כלל אלא יעשה בגד ממש כל מדינה לפי מנהגו.

125

ביאור הלכה סימן טז

ולענין ארבע כנפות של קטן שהגיע לחינוך שחייב אביו להטיל בו ציצית כמבואר לקמן בסימן י"ז משערין בראשו ורובו של קטן כמות שהוא ואם בר שית הוא משערין בראשו ורובו שלו ... לכאורה צ"ע לפ"ז בזמנינו איך אנו מברכין על ט"ק שלנו אפילו אם יהיה בו שיעור ארוך הלא אין דרך שום גדול לילך בו בשוק אבל באמת זה אינו דגדול נקרא בענינינו נער בן י"ג שנה כדמשמע מדברי הבי"ח

130

וארה"ח ולשוק שכתב בשו"ע לאו דוקא דה"ה על פתח ביתו ברחוב וכמש"כ א"ר ובודאי לא יתבייש נער בן י"ג שנה לילך בו בימות החמה לחוץ על פתח ביתו. עוד נ"ל פשוט בלא"ה דע"ז לא בטל ממנו שם בגד ולא אמרו רק אם הוא מתבייש לילך בו מפני קיצורו דאל"כ אפילו אם יהיה בהטלית קטן כדי ראשו ורובו של גדול ואפילו אם יגיע עד קרסוליו ה"נ דיפטר מציצית וכ"ת ה"נ א"כ במקומות שהגדול מתבייש לצאת בו בט"ג בשוק ה"נ דט"ג יפטר מציצית אלא ודאי דכונת הגמרא הוא דוקא אם אנשי המדינה מתביישין לילך בו באקראי לשוק מפני קיצורו אז לא חשיב בגד משא"כ בענייניו שהביוש הוא מפני שדרך אותו הבגד ללבשו תחת בגדיו ולא על בגדיו לא בטל ע"ז מניה שם בגד

ערוך השולחן אורח חיים סימן טז

סעיף ד

עוד חקרו הגדולים וצווחו על המנהג שנושאים טליתות קטנים מאד ועושין בהן ציצת והולכין בהם לרה"ר בשבת וצווחו ככרוכיא וכתבו דלכל הפחות יהיה אורך הטלית אמה וחצי ג' רבע אמות מלפניו וג' מלאחריו

...

סעיף ה

ולענ"ד כל חקירה זו בחנם והעולם מקיימים מצות ציצת בטליתות הקטנים דכבר בארנו בר"ס ח' מהנמק"י ומהריטב"א שיש מהראשונים שאמרו דציצת אינה אלא בבגד שמעטף הראש ורוב הגוף ולפ"ז כל טליתות קטנות שלנו אינם חייבות בציצת ונדחו דבריהם ומן התורה כל בגד של ד' כנפות שנושא על גופו חייב בציצת ע"ש וגם דעת רבינו הב"י כן הוא כמ"ש שם והא דבעינן עיטוף רוב הגוף זהו בטלית העליון שהוא כמו הסודר שבזמן הגמרא שהיה הילוכם בזה כידוע ולכן מברכינן עליהו להתעטף בציצת ובהו בעינן שיעור מפני שהוא על הבגדים אבל טלית קטן שתחת הבגדים א"צ שיעור כלל דאם רק יש בו ד' כנפות חייב בציצת וכן מבואר להדיא מדברי הריטב"א והנמק"י שהבאנו בשם בסעיף ד' ע"ש :